

STÁŘÍ MLADÝMA OČIMA: ZDROJE NEVRAŽIVOSTI MLADÝCH K SENIORŮM

Romana Trusinová

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy
romana.trusinova@seznam.cz

Old age through young eyes: the source of disrespect for seniors

Abstract—As we live in an ageing society, intergenerational cohesion represents an increasingly important theme. Sociological research has however shown that this cohesion is sometimes undermined by conflict or lack of respect between members of different generations. This is why this study aims to explore the mindset which fuels young adults' expression of ageist attitudes toward seniors. The main questions are: What triggers hostile feelings in some young adults toward the elderly and what can lead young people to vent these feelings? A qualitative sociological research was used to answer these questions. In-depth interviews were attended by adult residents of the Czech Republic, aged 19-28. The research confirmed the findings of earlier social researchers; namely, that prejudice against the elderly is not only shared, but also commonly expressed. This indicates that the fight against age-inequality is currently in its early days. The research further revealed that the most likely explanation for young people's ageist behaviour is their disrespect towards seniors. The reasons for this disrespect seem to be particularly: contempt for ageing as a process of decline, disapproval of Czech senior citizens' passive lifestyles and the imitation of behavioral patterns where rude communication with older family members is the norm. The research concluded that the ageist behaviour of young adults towards seniors is not a consequence of any specific intergenerational conflict. More likely, young people view seniors as an easy target for venting their frustrations. As the article draws to a close, the author discusses the possibilities of dealing with these problems with the objective of reinforcing intergenerational cohesion in the Czech Republic.

Keywords—*Intergenerational relations, youth, old age, qualitative research, ageism*

Úvod¹

Téma mezigeneračních vztahů je v dnešní době aktuálnější než kdy jindy vzhledem k proměnam demografické struktury obyvatelstva. Lidé se dožívají vyššího věku, starších lidí relativně přibývá. Zároveň jsou díky pokrokům v medicíně a změnám v životním stylu zdravější a aktivnější. Přesto se nezdá, že by společnost upouštěla od stereotypních představ o seniorech. Naopak média často mluví o vztazích mezi generacemi v termínech jako mezigenerační konflikt, nebo dokonce válka generací, zejména s důrazem na projevy znevažování a diskriminace seniorů mladými lidmi.

V nedávné době přispěly k rozprůdění diskusí dvě iniciativy: 1) facebooková skupina „Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci“ s překvapivým množstvím fanoušků zaměřená na sdílení nadávek, vtipů a zesměšňování seniorů² a 2) videoklip „Přemluv bábu!“, v němž dvojice mladých umělců nevybíravým způsobem nabádala své vrstevníky, aby odradili prarodiče od volby levice v parlamentních volbách. Tyto dvě akce ilustrovaly pohnuté vztahy mladé generace a seniorů, které dokládají i výsledky některých sociologických výzkumů. Společnost na podobné akce reaguje znepokojením, některé skupiny iniciují konkrétní kroky. Příkladem byla kampaň „Mluvme o stáří“, kterou pořádala obecně prospěšná organizace Elpida s. r. o. s cílem probudit diskusi o životě starších lidí a podpořit solidaritu vůči senio-

1 Tento článek vznikl za podpory Grantové agentury Karlovy univerzity, grant číslo 76310 „Ageismus jako střet generací – Stereotypy a autostereotypy věkových skupin“.

2 Tato skupina sdružila během prvního měsíce od svého založení na jaře 2010 celkem 240 tisíc fanoušků. Po následném zájmu médií a veřejnosti byly administrátory vymazány některé nejostřejší a často velmi hrubé příspěvky. Do informací o skupině bylo doplněno vysvětlení, že se jedná pouze o recesistickou skupinu, jejímž cílem není vybízet k nesnášenlivosti. Dodnes se označilo za příznivce skupiny přes 370 tisíc osob.

rům (www.mluvmeostari.cz). Snaha o zmírnění negativního pohledu na seniory a zamezení diskriminaci stáří je deklarována i ve strategickém dokumentu české vlády Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. V tomto zásadním dokumentu, který je součástí plánu přípravy na stárnutí české populace, stojí: „Politika přípravy na stárnutí by měla reagovat na dvě základní výzvy: integrovat starší osoby do ekonomického a sociálního rozvoje a vytvořit věkově inkluzivní společnost.“

Tento článek prezentuje výsledky kvalitativního sociologického výzkumu, jehož cílem bylo zmapovat postoje některých zástupců mladé generace k seniorům. Článek se přitom nezabývá rozbořením stereotypů stáří, které již byly popsány mnohokrát jinde. Jeho otázka tkví v tom, které postoje a přesvědčení mladých mohou vzbuzovat nepřátelství k seniorům a co vede tyto mladé k ventilaci jejich negativních emocí.

SENIORI DLE DOSAVADNÍCH SOCIOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ

Postoje veřejnosti k seniorům

Fakt, že se starší lidé neteší vysokého společenského statusu a uznání mladších, byl empiricky doložen v několika výzkumech v České republice i v zahraničí³. Z výzkumu European Social Survey z roku 2009 vyplývá, že téměř 70 % Čechů starších šedesáti let mělo v posledním roce zkušenost s projevy nedostatku respektu nebo se špatným chováním druhých kvůli jejich věku (Benešová 2010). Znevažování kvůli věku je tak nejrozšířenější formou diskriminace v českém prostředí. Rozšířenost věkové diskriminace v Česku potvrdily i výsledky výzkumu Vidovičové, podle kterých mělo zkušenosti přímo s věkově diskriminačním jednáním celkem 18 % Čechů. To je vyšší číslo než podíl diskriminovaných na základě pohlaví, zdravotního stavu, náboženského vyznání, etnicity či sexuální orientace (Vidovičová 2008: 160).

K diskriminaci seniorů přispívá velké množství stereotypů, které se k této skupině váže. Nejčastější stereotypy stáří jsou například: špatné zdraví, mentální úpadek, zbytečnost,

osamělost, chudoba, nevrlost, senilita, dezorientovanost, impotence a podobně (Tošnerová 2002, Vidovičová 2008, Palmore 1990 a další). Při poučení vzhledu do problematiky je přitom možné dokázat (a všichni zmínění autoři tuto snahu vyvinuli), že se vždy jedná o zásadní zjednodušení, které většinové realitě neodpovídá.

Rozpoznání společenského znevýhodňování seniorů vedlo k vytvoření pojmu ageismus, který poprvé použil americký psychiatr a gerontolog Robert Butler (1969) koncem 60. let minulého století. Dnes se tímto pojmem označuje nežádoucí přeceňování významu věku vedoucí ke stereotypizaci a diskriminaci zástupců jakékoli věkové skupiny. Ageismus je přitom jev hojně rozšířený i v České republice, a snaha o jeho mírnění je proto jednou z priorit Národního programu přípravy na stárnutí (2008).

Dopady ageismu

Jaká jsou nebezpečí ageismu? Hlavním důvodem, proč se snažit ageismu bránit, je přirozená snaha o vytváření soudržné společnosti, a to soudržné též v termínech věku. Solidarita je maximou, o kterou usiluje každá společnost v zájmu svého fungování i kvality života jednotlivých aktérů. (Věkově) Soudržná společnost je schopna spolupráce bez znevýhodnění některých skupin v oblasti pracovního trhu, vzdělávání, přístupu k vzácným statkům, službám a podobně.

Nezanedbatelnou destrukční funkcí ageismu a souvisejících věkových stereotypů je však i jejich schopnost internalizace samotnými oběťmi stereotypů. Zjednodušeně řečeno, zkušenosti seniorů s ageismem a vědomí existence stereotypů snižují jejich sebevědomí, a tím i schopnost stereotypy překračovat. Dochází zde k uplatnění konceptu sebenaplňujícího proroctví. Ten v souvislosti s věkem představily ve svém integrovaném bio-socio-kognitivním modelu ageismu autorky Bugentalová a Hehmanová (2007). Podle tohoto modelu biologické podmíněnosti věku slouží k tvorbě věkově podmíněných očekávání. Pokud jsou tato očekávání zmírněna věkově neutrálními praktikami a politikami, nedochází k narušení kognitivních a sociálních kompetencí dotyčných a stereotyp zůstává nepotvrzen. Pokud ale naopak dojde k podpoře očekávání ageistickými praktikami a politikami, dotyčné věkové skupiny se cítí stresovány, jejich kognitivní a sociální

3 V zahraničí se výzkumu věkové diskriminace v posledních letech věnovaly například britské studie Age Concerned England (2004) a Reaserch on Age Discrimination (2007) nebo mezinárodní výzkumy Active Age (2006) či Eurobarometer (2002).

kompetence toto vědomí naruší, a sami zúčastnění tak k potvrzení stereotypu a k jeho reprodukci přispějí. Ageismus tak v podstatě sám sebe reprodukuje.

Zdroje ageismu vůči seniorům

Analytická část tohoto článku se snaží hledat odpovědi na to, jak mladí vnímají postavení seniorů a čím si ho vysvětlují. Dostupná literatura přináší pestrý výčet možných zdrojů ageismu. Shrnutí práce mnoha autorů přináší Vidovičová (2008: 120–144). Ve zkratce se jedná zejména o tyto fenomény:

Ve společnosti se vyskytují věkové a generační konflikty v zájmech i v hodnotách. Mladí a staří stojí v případě některých politických otázek a odpovědností sociálního státu na opačných stranách bariéry, což může narušovat vzájemnou solidaritu (blíže například Corsten 1999, Schirrmacher 2005, Silverstein et al. 2000).

Zejména média dále rozšiřují ve společnosti takzvanou demografickou paniku (Vidovičová 2008: 26–38). Ta se projevuje živěním strachu populace ze stárnutí obyvatelstva. Tento strach podporuje nevraživost lidí vůči seniorům jako ekonomické přítěži. Příklady šířitelů této paniky najdeme i mezi odborníky, příkladem může být Schirrmacher a jeho kniha *Spiknutí metuzalámů* (2005).

Dalším důvodem, který je možné zároveň považovat za zdroj i dopad ageismu je věková segregace. Věková segregace má v zásadě dvě roviny – rovinu symbolickou, která znamená vnímání celkově odlišnosti věkových skupin, a rovinu reálnou, neboli neexistenci vzájemných kontaktů. Pokud se mladí lidé se seniory nesetkávají, nemají dostatečnou osobní zkušenost se stářím. Tím segregace přispívá k očekávané homogenitě seniorské věkové skupiny a ke vzniku stereotypů a předsudků (o významu věkové segregace blíže např. Abrams et al. 2008, Caspi 1984, Hagestad, Uhlenberg 2005, Riley, Riley 2000).

Poslední významný typ zdrojů ageismu nazývá Vidovičová „nevhodnými paradigmaty stáří“ (2008: 136–138). Těmi je míněn stav, kdy etapa stáří má v dnešní společnosti negativní image něčeho statického a zbytečného. Tuto představu šíří také média pomocí způsobů, jakým o seniorech a o „seniorských tématech“ informují (Vidovičová 2008: 138–144). Šíření

nevhodných paradigmat stáří souvisí s kultem mládí, který se v západních společnostech rozvíjí přibližně od 60. let (Haškovcová 1990). Lidé si cení výkonnosti, která je od doby industrializace spíše než zkušenostmi ovlivňována schopností práce s technologiemi. V tom je síla mladých lidí, kteří tak začali být obdivováni nejprve pro rychlost své práce, postupně se jim společnost začala přizpůsobovat a cenit si jich na všech frontách. Výstupem je dnešní povaha společnosti upřednostňující mládí před všemi ostatními životními etapami.

Tématem kultu mládí a odmítání stáří se zabývají i psychologové (například Terry 2008, Martens 2004). Ti vidí důvody ageismu také v lidském strachu ze smrti. Stáří je dnes vnímáno v úzké souvislosti s pojmem smrti. Pohled na seniory vzbuzuje v lidech strach, protože jim připomíná jejich vlastní smrtelnost. Tato nepřijemná představa vyvolává pocity, kterým se „nestaří“ chtějí vyhnout. Proto mohou staré lidi přehlížet v touze vyvarovat se myšlence na vlastní budoucnost. Toto přehlížení opět vede k segregaci věkových skupin a k prohlubování předsudků vůči stáří.

METODA VÝZKUMU

Tento článek prezentuje výsledky kvalitativního sociologického výzkumu zaměřeného na postoje mladých lidí k seniorům a ke stáří. V rámci něj bylo na podzim roku 2010 dotázáno deset respondentů ve věku 19 až 28 let formou polostrukturovaných hloubkových rozhovorů. Tento výzkum představoval kvalitativní pokračování výzkumného projektu, kterému předcházela analýza kvantitativních dat na téma ageismu z výzkumu European Social Survey Round 4 (Benešová 2010). Hlavním cílem kvalitativní fáze bylo porozumět skupinové zkušenosti samotných mladých lidí s ageismem a mezigeneračními vztahy a popsat, jak mladí prožívají a interpretují věkové uspořádání svého žitého světa. Tento článek čerpá zejména z odpovědí na část otázek týkajících se rozeznávání a konstrukce mezigeneračních podobností a rozdílů, vnímaných omezení mezigeneračního porozumění a interpretace osobně prožitých kontaktů a konfliktů se staršími lidmi.

Výběr respondentů byl omezen věkem. Cílem bylo dotazovat osoby v období tzv. mladé dospělosti, tedy osoby přibližně mezi dvaceti a třiceti lety, které již mají za sebou adolescentní

období, ale stále jsou (sebou samými i většinou společnosti) považováni za mladé. Výběr neměl v souladu s kvalitativní metodologií zkoumání zajistit reprezentativitu vzorku, zároveň však bylo usilováno o pestrost výběrového souboru vzhledem k demografickým charakteristikám respondentů⁴. Jména respondentů u následujících citací byla v zájmu anonymizace změněna.

VÝSLEDKY – MLADÍ O SENIORECH

Výsledky v první řadě ukázaly, že respondenti povětšinou odmítali, že by v České republice panovala jakákoli „generační válka“ nebo že by starší (či mladší) lidé byli v Česku kýmkoli diskriminováni. Stejně tak většina uváděla, že má dobré vztahy se svými prarodiči a osobně nemá se starými lidmi žádný problém. Zároveň však všichni dotázaní hojně využívali při své argumentaci negativních stereotypních tvrzení o seniorech. Tato tvrzení byla přitom sdělována bez zábran, jako by mladí lidé nepocítovali stud ani potřebu stylizace při ventilaci negativních emocí vůči seniorům. Příkladem je respondentka, která zmínila, že mladí občas nadávají na seniory v tramvajích. Když se moderátorka zeptala na důvod, respondentka odpovídá:

„No tak teda já občas mám taky úplně podobnej pocit, když jedu třeba dopoledne do školy (...), a teď prostě plná tramvaj, ale ne těch studentů, ale těch důchodců, který prostě musej hned ráno vyrazit k doktorovi nebo do Tesca, protože tam maj slevy, tak to jako to sem taky nadávala no.“ (Katka, 19 let)

Podobně uvolněný styl argumentace bylo možné zaznamenat v minulosti u příznivců facebookové skupiny „Jejich revírem je Kaufland“ i videa „Přemluv bábu!“. Když média následně prezentovala reakce zúčastněných mladých na zájem veřejnosti, bylo z jejich výpovědí znát překvapení nad veřejným pohoršením (Např. Studio 6: Rozhovor s herečkou Marthou Issovou z klipu „Přemluv Bábu!“). Většina mladých lidí si totiž evidentně neuvědomuje, že ventilace stereotypních výroků na účet seniorů je něco podobně špatného jako urážení jiných

menšin. Pokud by se jednalo například o rozhovory o Romech, dala by se očekávat výrazně vyšší míra stylizace respondentů a větší opatrnost při vyjadřování názorů na danou menšinu jako celek. Ochota mladých nepokrytě vyjadřovat stereotypní názory na seniory ukazuje, že boj proti ageismu v Česku je zatím na svém počátku.

Co těm mladým vlastně vadí?

Jaké mohou být konkrétní důvody necitlivého chování mladých vůči seniorům? Naprosto zásadním pojmem se zdá být slovo úcta. Úcta je to, co mladí vůči seniorům uvědoměle ztrácejí. Jak ilustruje zamyšlení respondentky nad tím, zda se mezigenerační vztahy nějak historicky vyvíjejí:

Nela: „Jako asi jo. Myslím si, že třeba tam byla větší úcta. Možná je to ten problém, že ty starší lidi dneska necejtěj takovou tu úctu, proto třeba taky jsou ty konflikty, řekněme (...).“

Moderátorka: „A čím myslíte, že to je, že ty starší lidi tu úctu necítí?“

Nela: „Protože ty mladý asi tolik teda jako nemaj tu úctu k těm starším. A to zase nevim proč, protože jako taková ta přirozená autorita, jako že je to starej člověk, jako že teda k němu by měla automaticky ta úcta být, určitě jsou lidi, který to takhle cejtěj (...) [Ale to, že seniori] jí necejtí, si myslím, že je v mnohých případech oprávněný, protože tam prostě není.“ (Nela, 20 let)

V rozhovorech bylo přitom možné identifikovat tři hlavní oblasti, které snižují úctu mladých k seniorům, a to: 1) pohrdání životní etapou stáří, 2) odmítání životního stylu seniorů, 3) následování rodinných vzorů. Postupně je možné je blíže rozvést:

Pohrdání etapou stáří – rebelie proti procesu stárnutí

Příkladem opovržlivého vnímání stáří jako životní etapy je odpověď respondenta na otázku, co může mladé vést k natočení pohrdlivého videa o seniorech. Respondent po zamyšlení nad tím, že mladí lidé jsou někdy prostě hloupí, dodává:

„Co dál může mladej vadit. Tohle si myslím, že jim vadí. A hlavně to, že to stáří neuznávaj, že řeknou já až zestárnu jo, tak si proženou hlavou kulku. Nechci bejt starej, nechci bejt nemocnej, nechci se těžce zvedat z postele

4 Výsledný soubor respondentů tvoří šest žen, čtyři muži. Polovina respondentů byli studenti vysoké školy, tři s dokončeným vysokoškolským vzděláním, dva s dokončeným středoškolským vzděláním. Šest respondentů bylo z Prahy, ostatní z menších měst i malých obcí ve středních, východních a jižních Čechách. Jedna respondentka již měla vlastní děti, jedna žila v domácnosti s prarodiči.

a říkat si, ty jo dneska mě zase bolí obě kolena a tohle. A že tím stárím pohrdaj.“ (Bruno, 20 let)

Tento postoj dovedou částečně vysvětlit psychologické pohledy nastíněné výše. Významné je také všimnout si generalizace, která vévodí této citaci – stáří je vnímáno jako něco obecně nepřijemného, staří jsou všichni nemocní a nešťastní. Zároveň tento postoj vychází z kulturního uspořádání dnešní společnosti s převažujícím kultem mládí. Ten je pak dominující v další oblasti zdůvodnění nízké úcty mladých:

Odmítání životního stylu seniorů

Největším problémem pro mladé je pochopit a uznat životní styl seniorů, které znají. Výpovědi českých mladých tak podporují tezi amerického sociologa Willise (1990), který říká, že mladí dnes nekonstruují svou kolektivní identitu na základě podobné životní situace nebo demografických událostí, ale na základě životního stylu, trávení volného času a způsobu konzumního chování. Takové uvažování bylo pro respondenty typické, když základní výtkou mladých vůči seniorům byla distance od jejich životního stylu. Negativně vnímaná je zejména pasivita seniorů v trávení volného času („*mě docela mrzí na mých prarodičích taky tedka to, že už vlastně žijou děda jenom zahrádkou a babička jenom jídlem*“ Vojtěch, 20 let). Vděčným tématem vtipkování na účet seniorů je pak jejich styl konzumního chování („*támhle pro Perlu jedu na druhou stranu Prahy prostě, protože je o dvě koruny levnější*“ Lucie, 27 let).

Téměř vše podstatné, čeho si dnešní mladí váží, je dostupné spíše jim než seniorům. Mladé neokouzluje hmotné zabezpečení, šetrnost, pokoj, klid či životní zkušenosti. Vyznávají aktivitu, výkonnost, důraz na pěstování zájmů, zážitky, cestování, vzdělávání, moderní technologie a komunikaci. To vše je dle zkušeností respondentů českým seniorům cizí. Mladí z toho často vyvozují jednoduše to, že jim seniori nemají co nabídnout:

„Úloha toho starýho člověka v té společnosti už není tak výlučná nebo důležitá jako byla dřív, protože já si pamatuju, že děda můj, když mi vypráví o svém dědovi (...), jak prostě říká, jak ho strašně rádi poslouchali, jak měl ty zážitky a takhle a oni, jak se nikam nepođívali jo prostě, jak byla ta válka. (...) Ale tedka jako, mně přijde, že třeba já mám zajímavější zážitky než mají oni, protože oni

byli v Jugoslávii jednou za život a to je všechno jako, kde jsem už byl i já.“ (Vojtěch, 20 let)

Částečně se tak vyměňují role vnoučat a prarodičů na ose učitel – žák. Vnoučata ukazují svým prarodičům fotografie z dovolených a vypráví jim, jak se žije v cizině. Učí prarodiče s mobilním telefonem, a pokud jsou dostatečně pokrokoví, tak i s počítačem. Tato změna rolí přirozeně souvisí se změnou pocívaných úcty k nejbližším seniorům, které mladí znají. Naopak pokud prarodiče (nebo jiní seniori) cestují, pracují, ovládají technologie nebo pěstují své zájmy, výrazně tím jejich prestiž v očích mladých stoupá. Mladí tak explicitně dichotomizují seniory do dvou separátních skupin – ti aktivní a ti ostatní. Vlastní prarodiče přitom většina dotázaných řadila mezi „ostatní“, tedy mezi méně respektovanou skupinu. O aktivních seniorech dotázaní věděli spíše z doslechu nebo ze širších sociálních sítí:

„To třeba kamarádky babička, ta jezdí 2x do roka na dovolenou k moři a do lázní a na kole prostě jezdí s kamarádkama prostě a jakože je taková jako furt aktivní a to se mi líbí a s takovýma lidma třeba jako by se dalo jako mít nějaký bližší vztah.“ (Katka, 19 let)

„[Znám seniory] konkrétně od mámy, která má jako přítelkyně, kamarádky jsou docela i starší věkový kategorie a většina je to velmi jako aktivních žen. Cili tam vidím jako ten ideál takovýho toho, že přesně, že se nezabije doma prostě u vaření, nezabije ten den vařením a uklízením, ale má stále takový ty svoje priority přes den, jakože kultura, zážitky.“ (Nela, 20 let)

„Jsou takový babičky a dědečkové, co jsou vitální a prostě pořád něco novýho zkoušej. Ty moji to bohužel, jo, bohužel nejsou takový.“ (Bruno, 20 let)

Neúcta v rodině: význam rodinných vzorů

Třetí téma, které se v souvislosti se snižující se úctou mladých k seniorům objevovalo, bylo téma výchovy v rodině. Tyto úvahy je možné rozložit do dvou linií. Zaprvé někteří mladí uvedli, že se neúctě ke stáří v podstatě naučili doma – odkoukali ji od svých rodičů z jejich jednání vůči prarodičům.

„Je pravda, že můj táta se se svým tátou docela hádá, takže já jsem to tam jako viděl, že on s nim vlastně tak trošku pohrdá, tak já jsem začal s nim jako taky pohrdat. A pak jsem jako uviděl, že táta je spíš takovej, že má problém

s víc lidma (...) a tohle jsem si uvědomil někdy po tý mrtvičce [prarodičů], když jsem jako za babičkou za dědou docházel hodně do nemocnice a měl jsem o ně opravdu strach.“ (Vojtěch, 20 let)

Tento motiv se objevil ve výpovědích několika respondentů, ať už z jejich vlastní zkušenosti, nebo zkušenosti zprostředkované. Pokud se rodiče před dětmi vyjadřují o prarodičích neuctivě, případně s nimi neuctivě jednají, začnou děti považovat takové jednání za normu. Kořeny snížené úcty dnešních mladých k seniorům je tak zřejmě možné hledat již u snížené úcty ke stáří v generaci jejich rodičů.

Z výpovědi respondentů dále vyplývá, že když už je neúcta vůči stáří na světě, jejímu ventilování nahrává celková výchova mladých k větší suverénnosti nebo, jak uvedli někteří respondenti, „oraženosti“. Přesvědčení, že dnešní mladí vyrůstají obecně ve společnosti, která jim dává větší prostor pro ventil jakýchkoli emocí, je tak dalším opakujícím se motivem ve výpovědích respondentů. O této problematice však dotázaní většinou hovořili ve třetí osobě, neboli častěji vyprávěli, jak nevychovaní jsou „ostatní mladí“, případně jak oražení jsou dnešní teen-ageři, vůči kterým se vymezovali jako starší.

„Ty mladý, bych řekla, že se změnili, že jsou víc jako ofouklý prostě. Možná byli dřív jakoby ty mladý víc vedený k nějakým hodnotám, aby si jako uvědomili hodnoty.“ (Lucie, 27 let)

DISKUSE

Výpovědi mladých respondentů ukázaly, že jejich vztah k seniorům může být narušen různými vlivy, jejichž společným jmenovatelem je zejména snižující se úcta ke stáří. Naopak pouze velmi okrajově byl respondenty zmiňován význam jakýchkoli generačních konfliktů v zájmech společenských, politických či ekonomických. Výsledky tak napovídají, že senioři nejsou pro mladé skutečnými protivníky v jakémkoli boji. Spíše snížená úcta dovoluje mladým využívat seniory jako snadný cíl a ventil jejich frustrací. Ať už se jedná o pubescentní rebelii, či potřebu obsadit roli „obětního beránka“ k žertování.

Výše popsané výsledky vybízejí k zamyšlení nad způsoby zvyšování úcty mladých ke stáří. Příprava konkrétních kroků na podporu mezigenerační solidarity je úlohou pro expertní úvahy v konkrétních společenských oblastech. Lze však načrtnout přehled postupů, jejichž integ-

rování do programů a politik na podporu mezigenerační soudržnosti má potenciál zvyšovat jejich úspěšnost. Podobně jako důvody neúcty, lze i možnosti zvyšování úcty mladých vůči stáří rozdělit do tří okruhů:

- 1) Despekt mladých vůči stáří coby životní etapě lze překonávat diskusí a osvětou. Lepší informovanost o skutečné podobě stárnutí by měla vést k narušení univerzalistické představy mladých o stáří jako etapě plné neštěstí. Při vědomí všech souvislostí mohou mladí spíše přijmout tuto životní fázi za rovnocennou ostatním.
- 2) Fascinace mladých aktivním životním stylem a odmítání způsobů trávení času českých seniorů lze těžko programově měnit. Na nejvyšší úrovni by v tomto kontextu bylo nutné změnit celé zaměření dnešní společnosti na výkonnost, hromadění zážitků a aktivitu. Na mikroúrovni má však smysl zaujmout strategii opačnou: podporovat programy aktivního stárnutí. Ty pomáhají seniorům obsazovat mladými lidmi ceněné společenské role – role studentů, cestovatelů či obecně role „aktivních důchodců“. Podpora aktivního stárnutí přitom již je pevně zakořeněna v programových dokumentech České republiky i Evropské unie (Národní program přípravy na stárnutí 2008–2012; Active Aging. A Policy Framework 2002.) Ačkoli je jistě možné vést diskuse o utlačivé síle diktátu aktivního stárnutí (viz Hasmanová Marháňková 2010), v tuto chvíli vede cesta seniorů k většímu respektu mladých právě přes jeho mechanismy. Byla tak odhalena pozitivní latentní funkce podpory aktivního stárnutí.
- 3) Třetí fáze mezigeneračního sblížení tkíví předně v prevenci, a tedy ve výchově dětí k respektu a slušnosti v nejširším měřítku. Konkrétní rada pro rodiče zní nechovat se před svými dětmi povýšeně vůči jejich prarodičům. Na straně vychovatelů na všech dalších úrovních je pak vhodné zvýšit apel na slušnost a toleranci vůči všem odlišným společenským kategoriím.

Veřejnost, mladé lidi nevyjímaje, by také měla být explicitně seznamována s pojmem age-

ismus, aby došlo k uvědomění, že i znevažování druhých na základě věku je existující formou diskriminace. Tato potřeba potvrzuje nepostradatelnost zařazení výchovy ke kladným mezilidským vztahům a lidským právům do Rámcových vzdělávacích programů od mateřských škol po střední stupeň vzdělávání, ke kterému došlo dle Zprávy o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, 2010.

Výsledky snažení ve všech těchto třech směrech sblížení generací může vždy jen akcelerovat podpora mezigeneračního setkávání. Mezigenerační kontakty jakéhokoli charakteru umožňují generacím vzájemně se poznat, snižují bariéru mezi pojmy „my“ a „oni“ a zvyšují zábrany pro vyjadřování nepřátelství vůči „neznámému nepříteli“.

ZÁVĚR

Výsledky kvalitativního výzkumu postojů mladých lidí k seniorům ukázaly paradoxnost vnímání seniorů mladými respondenty. Dotázaní téměř jednohlasně uváděli, že se seniory nemají žádný problém. Zároveň ale vyjadřovali značně stereotypní nahlížení na stáří a postupně vypovídali o množství problematických oblastí mezigeneračních vztahů. Popisované střety přitom nejsou vnímány v kontextu protichůdných politických zájmů či potřeb různých věkových skupin, ale pouze jako důsledky nízké úcty a nízkých zábran mládí. Tento nedostatek úcty pramení zejména ze tří impulsů: negativního obrazu stáří jako životní etapy, intolerance k pasivitě životního stylu seniorů a z nedostatečné výchovy ke slušnosti spolu s následováním rodinných vzorů vzájemné neúcty.

Závěry popsání výzkumu představují vzhledem k jeho metodice spíše hypotézy o významu jednotlivých fenoménů na mezigenerační vztahy v Česku, které by si zasloužily potvrzení prostřednictvím dalšího zkoumání. Již nyní je však zřejmé, že do snahy o sblížení mladých lidí a seniorů je třeba různými způsoby zainteresovat všechny generace zároveň, jak bylo popsáno v diskusi článku (tedy mladé, jejich rodiče ve středním věku i seniorskou generaci samotnou). I další studie, zaměřené například na konkrétní zkušenosti naopak seniorů s jednáním mladých a na jejich vnímání vzájemných vztahů, by byly přínosem pro zvažování možností podpory věkové inkluzivní společnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

ABRAMS, D., CRISP, R. J. a MARQUES, S. 2008. „Threat inoculation: Experienced and imagined intergenerational contact prevent stereotype threat effects on older people's math performance“. *Psychology and Aging*, 23(4): 934–939.

Active Age 2005. Overcoming the Barriers and Seizing the Opportunities for Active Ageing Policies in Europe. Přístupné na: <<http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124401EN6.pdf>>, stáhnuto: 30. 9. 2012.

Active Aging. A Policy Framework. 2002. World Health Organization. Přístupné na: <http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf>, stáhnuto: 10. 8. 2011.

Age Concern: How ageist is Britain? 2004. Age Concerned England. Přístupné na: <http://www.ageuk.org.uk/documents/en-gb/for-professionals/equality-and-human-rights/how_ageist_is_britain_pro.pdf?dtrk=true>, stáhnuto: 30. 9. 2012.

BENEŠOVÁ, R. *Ageismus jako střet věkových skupin*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 108 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. et Mgr. Klára Plecítá, Ph.D.

BUGENTAL, B. a Hehman, J. 2007. „Ageism: A Review of Research and Policy Implications“. *Social Issues and Policy Review* 1 (1): 173–261.

BUTLER, R. 1969. „Age-ism another form of bigotry“. *Gerontologist* 9 (4): 243–246.

CASPI, A. 1984. „Contact hypothesis and Inter-age attitudes: A field study of cross-age contact“. *Social psychology quarterly* 47: 74–80.

CORSTEN, M. 1999. „Time of generations“. *Time and Society* 8 (2): 249–272.

MARSH, A. a SAHIN-DIKMEN. M. 2002. Discrimination in Europe. Eurobarometer. Přístupné na: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_168_exec.sum_en.pdf>, stáhnuto: 4. 5. 2010.

HAGESTADT, O. G. a Uhlenberg, P. 2005. „The Social Separation of Old and Young: A Root of Ageism“. *Journal of Social Issues* 61 (2): 343–360.

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. 2010. „Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory“. *Sociologický časopis* 46 (2): 211–234.

HAŠKOVCOVÁ, H. 1990. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama.

MARTENS, A. 2004. „Ageism and Death: Effects of Mortality Salience and Perceived Similarity to Elders on Reactions to Elderly People“. *Personality and Social Psychology Bulletin* 30 (12): 1524–1536.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 (Kvalita života ve stáří), 2008. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Přístupné na: <<http://www.mpsv.cz/cs/5045>>, stáhnuto: 5. 8. 2001.

PALMORE, E. B. 1990. *Ageism: Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company, Inc.

BYTHEVAY, B., WARD, R., HOLLAND, C. a PEACE, S. 2007. Too old: Older People's Accounts of Discrimination, exclusion and Rejection. Research on Age Discrimination. Přístupné na: <http://www.open.ac.uk/hsc/_assets/dh4bwtxdy7tqjqvhe2.pdf>, stáhnuto: 1. 7. 2009.

RILEY, M. W. a Riley, J. W. 2000. „Age integration: Conceptual and historical background“. The Gerontologist, 40: 266–270.

SCHIRMACHER, F. 2005. *Spiknutí metuzalémů. Stáří má zelenou!* Praha: Knižní klub.

SILVERSTEIN, M., PERROT, T. M., ANGELLI, J. J. a Cook, F. L. 2000. „Solidarity and tension between age-groups in the united states: challenge for an aging America in the 21st century“. International Journal of Social Welfare 9: 270-284.

TERRY, P. 2008. „Ageism and Projective Identification.“ *Psychodinamic Practice*, 14(2): 155–168.

TOŠNEROVÁ, T. 2002. *Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti FNKV.

VIDOVIČOVÁ, L. 2008 *Stárnutí, vek a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita.

WILLIS, P. 1990. *Common Culture: Symbolic Work at Play in the Everyday Cultures of the Young*, Milton Keynes: Open University Press.

Zpráva o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012, 2010. Ministerstvo práce a sociálních věcí. Přístupné na: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8960/Zprava_NPPS_cerven2010.pdf>, stáhnuto: 5. 8. 2001.

INTERNETOVÉ STRÁNKY A VIDEA:

Facebooková skupina „Jejich revírem je Kaufland, jejich tempo je vražedné – důchodci!“ Facebook, Přístupné na: <<http://cs-cz.facebook.com/pages/Jejich-rev%C3%ADrem-je-Kaufland-jejich-tempo-je-vra%C5%BEedn%C3%A9-D%C5%AECHÓDCI/374249636212>>, citováno: 10. 8. 2011.

Iniciativa „Mluvme o stáří“, Elpida s. r. o. Přístupné na: <www.mluvmeostari.cz>, citováno: 10. 8. 2011.

Přemluv bábu! Youtube, Přístupné na: <<http://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>>, citováno: 10. 8. 2011.

Studio 6: Rozhovor s herečkou Marthou Issovou z klipu „Přemluv Bábu!“ Česká televize, Přístupné na: <<http://www.ct24.cz/domaci/88158-premluv-babu-jenadsazka-rika-issova-je-to-nevkusne-odpovida-pehe/>>, citováno: 5. 5. 2010.